

האנטי־גיבור כמריאונטה בין החוטים

מירון ח. איזקסון, "המועמד", הקיבוץ המאוחד, תל-אביב, 2017, עמ' 279

בולע את התרופות הקבועות... תרופת הרגעה אחת ומספר ויטמינים. אמי תמכה בוויטמינים לחיזוק הגוף. היא היתה אומרת לי, 'נפש כמו שלך צריכה גם גוף...!'. אם אני רוצה להשפיע על הציבור, חיוני שאשתפר בשמירת הבריאות שלי". אבל בכל הרמזים האלה – אף לרגע לא מובהר לנו מה היא אותה "השפעה על הציבור" ומה התפקיד שאליו הוא שואף – או מועמד.

וכמו בעניין המועמדות – ובדרך המעורפלת למימושה, וכמו בעניין נטילת התרופות – כך גם במעשיו האחרים. בכולם ניכר אותו מהלך: לכל דבר יש הסבר ומעשה. אך רוב המעשים, כמו גם ההסברים, מפותלים, מסובכים ומסתבכים ואינם מובילים בסופו של דבר לשום מקום. או כפי שאומרת ידידתו־המאהבת־שלו הדסה: "מדוע עניינים כל כך פשוטים מסתבכים אצלך, ארי. הכי רגיל בעולמנו, שאם זוג נפגש בצהרי היום, אז אוכלים יחד. לא כל ארוחה דורשת דיון נפרד..."

תגובתו של ארי לדבריה של הדסה אופיינית לצורת החשיבה שלו. זוהי תגובה שאינה לעניין, אלא מתפתלת וסוטה לכיוונים אחרים: "אני מחבב את הביטויים המיוחדים של הדסה, כמו 'הכי רגיל בעולמנו'... ממנה למדתי לפצח ניסוחים של אנשים...".

מירון איזקסון, משורר עטור פרסים ופירסום וסופר־רומנים לעת מצוא, לוכד את עיניו של הקורא בסוג של מהתלה. שם הספר – המועמד – מעורר ציפיות אוטומטיות לסיפור פוליטי שיש בו מתח, תככים ופלגנות, סודות רעים מאחורי הקלעים ועיסקאות אפלות בחדרי־חדרים. אך די בשורות הראשונות של הספר, כדי להבהיר – כי לא זה מה שיהיה.

כמו רווק שיוצא למיפגש המאתיים שלו, כמו סופר ישראלי מסויים בימי ועדת־פרס־נובל לספרות – כך גם ארי וייסמן: הוא מועמד ניצחי. מועמד אך למה? כאן כבר דבר אינו ברור: כבר בפסקה הראשונה הוא מציג את עצמו. "איני נשוי, אבל... אין לי מקצוע ברור, אבל... במוחי אני מכנה את עצמי 'מועמד'".

אין ספק שהוא ניחן בביטחון עצמי בלתי־מוגבל ובציפיות, ולאורך הספר אף פזורים רמזים שונים על ה"מועמדות" שלו. אך כל אלה בסימן "אולי" ו"אָבֶל", בגלוי או במשתמע, מה שמעיד על הפער בין ציפיות למציאות: "יכול להיות שהורי... הכינו אותי בזהירות ובהתמדה לחיי השפעה על אחרים", הוא מספר לנו כבר בתחילת הספר.

אין הוא שוכח לציין, כי הוא מכין את עצמו לחיים כאלה: "בבוקר אני

אינו מסוגל "לפצח ניסוחים של אנשים ולהבין את כוונתם הפנימית". התמימות, המוגבלות והילדותיות שלו מסבכות אותו אפוא לא פעם, אבל הן גם סוג של חוזק ויתרון: הן מהוות גורם מרכזי למשיכה הרגשית ואף האירוטית שאנשים מסויימים, ובייחוד נשים, חשים כלפיו.

אחת מנשים אלו היא הדסה, אשה משכילה ומלומדת, אם לבן מבוגר ואלמנתו של "המוסיקאי הגדול יעקב ינאי..." הדסה אינה מוכנה להכיר, או להודות, בכך שבעלה הנערץ, שאותו היא מזכירה ומצטטת ללא הרף, בעצם החניק וגימד אותה בחייו. שהוא לא הותיר לה מרחב להתגדר בו להוכיח את יכולותיה הרבות, בעיקר בתחום האינטלקטואלי. ושהוא ממשיך להחניק אותה גם לאחר מותו: "באחת השעות הראשונות שלנו היא אמרה לי, 'עקב ינאי השאיר בבית קולות חזקים ובעלי אופי'..."

הקולות האלה, שבהם הדסה מתנאה ומתהדרת, משקפים את כישורו המוסיקלי ואת כוחו הגדול של ינאי, אבל הם הפכו, ועדיין הופכים, את הדסה לכנועה וכבולה באזיקים. עכשיו היא יכולה להשתחרר, והיא מוצאת בארי משהו חלש וילדותי ממנה. כזה שהיא יכולה לנהוג בו כאם, כשליטה וכמאהבת גם יחד.

האשה השנייה

כמו הדסה כך גם עדינה, האשה השנייה בחייו. עדינה היא אם חד-הורית חרדית, מעמד בעייתי וקרקע

בדומה לכך, כשהוא נוטל על עצמו משימה (למשל, למלא את מקום ההורים ולסייע לילדתם יעל שסובלת מאלימות בבית-הספר, כשספק בכלל אם הוריה של יעל באמת התכוונו לבקש אותו לעשות זאת): הוא רץ קדימה בכל הכוח אל היעד, מסתבך בלשונו ובמסדרונות ומקים כנגדו את כל המערכת, וכצפוי – נכשל במשימה: הילדה אינה מזהה אותו, נבהלת ובורחת.

המנהל חושד בו ובטוהר כוונותיו. אבל ארי אינו מסוגל לקרוא נכון – לא את הסיטואציה ולא את הסיבה לכישלון. הוא מנמק זאת לעצמו תחילה במילים: "כנראה טעיתי בשיטה... בדרך כלל אני מצליח לעורר אמיונות" ואחר כך, כשכבר "יש כאן סימני התפרקות", כשהמנהל צועק עליו והילדה רצה החוצה והמורה בעקבותיה, "פתאום אני מבין שהמשימה שלי לא לגמרי נכשלה. כמעט בטוח שעכשיו יתייחסו ברצינות לתלונות של יעל. הם ודאי לא רוצים אירועים כאלה בבית הספר."

משיכה רגשית

בעל מקצוע (פסיכולוג או פסיכיאטר) בוודאי יזהה כבר בשלב מוקדם של הספר – שיש לנו כאן עניין עם דמות בעלת מאפיינים אוטיסטיים או תסמונת של מוגבלות כלשהי: ארי וייסמן הוא גבר בן ארבעים ואחת, אך התנהגותו ותגובותיו לוקות בילדותיות שאינה לפי גילו; הוא נשען בכל מעשיו ודרכי-חשיבתו על הוריו גם שנים לאחר שנפטרו, ובאופן כללי

בבית הוריו – שהכינו אותו להשתלב בחיים, אומנם בדרגה נמוכה, "כי חששו מחולשתי הנפשית המסויימת". כך הוא מצליח להתקיים, לשרת בצבא ואפילו למצוא עבודה בלתי-תובענית אצל הרב שמאי לוי, בעליו טוב הלב ועושה החסדים של מלון קטן בבני-ברק.

יקיר לבו של הרב

עד כאן הדברים מתנהלים כשורה, אפילו בסימן עלייה. גיבור הסיפור נהפך לחביבם של האנשים וליקיר ליבו של הרב לוי. הלה כמעט הופך את ארי וייסמן, המועמד הנצחי, ליושב הראש של "איגוד בעלי בתי המלון הקטנים", או למנהיג של התארגנות אזרחית כלשהי-בהקמה.

אבל בהדרגה מתחילים הדברים להסתבך. האנשים המעורבים בחייו של ארי וייסמן – הדסה, עדינה, הרב לוי, יוסי בנה של עדינה, הבן של הדסה, הבן של הרב לוי ועוד רבים ושונים – מתחילים לתבוע את חלקם בחייו ואת מימוש ציפיותיהם ממנו. וכך במהלך חגיגת יום הולדת שהכינו הרב לוי ועדינה לארי במלון שבבני-ברק – מגיעים כולם ומתחילים להיאבק אלה מול אלה על מקומם בחייו ועל עתידו הרצוי להם.

בין כולם בולטים הרב לוי והדסה האלמנה, שבדברי הברכה הארוכים והמסובכים שלהם מנסים למשוך אותו לכיוונים שונים ומנוגדים. הרב לוי נושא לכבודו דרשה על פרשת "עגלה ערופה" ועל ענייני אחריות,

רעועה לעמוד עליה. אהבתו הילדותית של ארי לבנה של עדינה, יוסי, ונאמנותו התמימה לשניהם, מייצבת את הקרקע שעליה מתנהלים חיהם, נותנת בסיס ומשמעות לחייה של עדינה והופכת את חברתו לחיונית עבורה.

לשתי הנשים האלה יכול ארי להעניק משהו מהותי שחסר להן בחייהן. מיגבלותיו הידועות – אישיותו החלשה, המוגבלת אך שואפת לרצות, האינפנטיליות שלו, נכונותו לשתף פעולה ולהיכנע לרצונן מבלי לתבוע אוטונומיה או שיתייחסו אליו כאל גבר-גבר – הן בדיוק יתרונותיו מבחינתן.

מבחינה ספרותית, דמותו של ארי וייסמן מזכירה את דמותו של סימון טאנר, גיבור הרומן של רוברט ואלזר "האחים טאנר" (עם עובד 2016). גם סימון טאנר זוכה לאהבתן של נשים בעלת עמדה או משאבים, ששוב ושוב מנסות לקחת אותו תחת חסותן ולגונן עליו.

אולם בניגוד לארי וייסמן – טאנר אינו מסוגל, בסופו של דבר, להשתלב בחיים ה"נורמליים". הוא מדבר ומדבר ללא הרף, חי בהזיות ובאשליות-שווא, ולוקה בתסמינים של מחלת נפש. גם סופו בא עליו כשהוא נתון בהזייה ומחפש לנוח ולשכב ביער דווקא כשפורצת סופת שלגים. (אגב, גם רוברט ואלזר עצמו סיים את חייו בבי"ח לחולי נפש).

לעומתו, עלילותיו של ארי וייסמן מתנהלות באופן אופטימי יותר – אם כי גם הן מסתיימות בפארסה: מתחילת דרכו זכה ארי לחינוך אוהב ומסור

של הסיפור והפתרון בלתי סבירים ולא מציאותיים בעליל, אבל תואמים את מהלכיה המפותלים של העלילה. איזקסון מביא את המושג הישן "אנטי-גיבור" ממש אל הקצה – אף מעבר לו, אל מחוזות הפרודיה והפארסה. למרבה הצער, ככל שהמשכתי לקרוא את הסיפור עד סופו התחזקה בי התחושה – שהבדיחה שהתחילה כרעיון נחמד, כסיפור על גבר לא-צעיר, קצת מוגבל ביכולתו השכלית ובעל יומרות-גדלות, שמתמודד במציאות החיים הפרוזאית ומניח ליותר מדי אנשים לשלוט בחייו – הבדיחה הזאת התארכה יתר על המידה ומעבר למה שהיה נכון לה. יתכן שהיקף של נובלה היה עושה חסד עם הסיפור ומבליט את החן, הלבביות והחוזקות שבו.

חבצלת פרבר

והדרשה מסתיימת בהצהרה "אתה לא לבד במקום הזה. יש לנו (כלומר: לרב לוי) בשבילך סימני דרך". הדסה מתקוממת כנגדו וקובעת, ש"כיוון שביום הולדת יש לנו אשליות, אז דע לך ארי שהסיכוי לשינוי הוא קלוש... הבה נשתדל לא להרוס את העיקר... אתה תמשיך בענייניך... ואין מה שנהרס..." גם לילד של עדינה, יוסי, יש ציפיות, והוא מושך את ארי לצאת החוצה ולהתבונן בכוכבים. ואילו נוח, בנה של הדסה, רואה את נוכחותו של ארי בעתידו בצורה אחרת לגמרי ומודיע שאינו מוותר על זכויותיו. ארי וייסמן, חתן יום ההולדת המסכן, שבוי כמרוינטה בין החוטים שכולם מושכים בהם וכמעט נקרע לגזרים. מכאן מתגלגלים הדברים אל סוף הסיפור ואל פתרון התסבוכת – שאותו כמובן לא אגלה לכם. אומר רק, שסופו

"כשאני נמצא בניו-יורק למרות המרחק הפיזי, כשאני מסתכל מהחלון במשרד שלי או בדירה שלי, אין פעם שאני לא רואה בחדות את השומרון. בלי הרובד הזה באישיות שלי, בכוחות הנפשיים שלי, אין לי ספק שהדרך שבה הייתי יכול לייצג את מדינת ישראל היתה הרבה יותר חלולה ושטחית, הרבה יותר חסרה, הרבה יותר נכה".

דני דיין, קונסול ישראל בניו-יורק, בחגיגות ה-40 לקרני-שומרון, 8.10.17